

โครงการรณรงค์กฎหมายการจัดการซากผลิตภัณฑ์ เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์และของเสีย อันตรายจากชุมชน

ดร.สุจิตรา วาสนาดำรงดี *

ในโลกยุคปัจจุบัน เครื่องใช้ไฟฟ้าและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ โทรศัพทมือถือ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของเราที่ช่วยให้เราดำเนินชีวิตได้สะดวกสบายมากขึ้น การแข่งขันอย่างเข้มข้นระหว่างผู้ผลิตสินค้า ยี่ห้อต่าง ๆ ทำให้ราคาสินค้ามีแนวโน้มลดต่ำลงและมีระบบเงินผ่อนดอกเบี้ยต่ำ ส่งผลให้ผู้บริโภคไม่เพียงแค่รวยหรือจนสามารถเป็นเจ้าของผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ได้มากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติที่พบว่า สัดส่วนครัวเรือนที่มีโทรทัศน์ ได้เพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 17 ในปี พ.ศ. 2522 มาเป็นร้อยละ 96 ในปี พ.ศ. 2553 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยียังทำให้ผลิตภัณฑ์เหล่านี้สามารถทำงานได้ดีและมีฟังก์ชันหลากหลายมากขึ้น สร้างความต้องการและตอบสนองรูปแบบการใช้งานใหม่ ๆ ของผู้บริโภค โดยเราจะเห็นข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการวางตลาดของอุปกรณ์ "ไอเทค" เช่น โทรศัพท์อัจฉริยะ (Smart Phone) หรือแท็บเล็ต รุ่นใหม่ปรากฏตามสื่อแทบทุกวัน อย่างไรก็ตาม น้อยคนนักที่จะตระหนักถึงภาพอีกด้านหนึ่ง นั่นคือ เมื่อผลิตภัณฑ์ฯ ที่เราใช้งานนั้นเสื่อมสภาพหรือไม่เป็นที่ต้องการแล้ว เราจัดการกับของเหล่านี้อย่างไร

* นักวิจัย AR สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ที่หมดอายุการใช้งานหรือที่เราไม่ต้องการแล้วนั้นสามารถเรียกรวม ๆ กันว่า “ขยะอิเล็กทรอนิกส์” (Electronic waste หรือ E-waste) ซึ่งชื่ออย่างเป็นทางการที่ภาครัฐ เช่น กรมควบคุมมลพิษใช้ คือ “ซากผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์” (Waste Electrical and Electronic Equipment หรือ WEEE) ซึ่งหมายถึง เศษซากเครื่องใช้ไฟฟ้าและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ทุกชนิดรวมถึงชิ้นส่วนและวัสดุสิ้นเปลือง อาทิเช่น แบตเตอรี่และตลับหมึกพิมพ์ ที่เกิดขึ้นจากการใช้งานที่เจ้าของทิ้งหรือต้องการทิ้ง

จากรายงานสถานการณ์มลพิษประเทศไทย ปี 2555 กรมควบคุมมลพิษได้คาดการณ์ปริมาณซากผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ที่เกิดขึ้น (8 ประเภท) ในปี 2555 คิดเป็นน้ำหนักรวมทั้งสิ้น 359,070 ตัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2556) หากนับรวมผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ประเภทอื่น ๆ แล้ว คาดว่าประเทศไทยน่าจะมีปริมาณซากผลิตภัณฑ์ฯ ไม่ต่ำกว่า 400,000 ตันต่อปี นอกจากนี้ ในปี 2555 คาดว่ามีซากหลอดไฟไม่ต่ำกว่า 200 ล้านหลอดและแบตเตอรี่แห้งไม่ต่ำกว่า 500 ล้านก้อน คิดเป็นน้ำหนักรวมอีกกว่า 42,000 ตัน

รูปที่ 1 ซากผลิตภัณฑ์ประเภทโทรทัศน์และจอคอมพิวเตอร์ ชนิด CRT ที่มีตะกั่วในปริมาณสูง
ที่มา: ศูนย์ความเป็นเลิศด้านการจัดการสารและของเสียอันตราย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556

เนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีระบบการจัดการซากผลิตภัณฑ์ฯ อย่างถูกต้อง ปลอดภัย และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซากผลิตภัณฑ์ฯ ส่วนใหญ่ที่มีชิ้นส่วนที่รีไซเคิลได้จึงนำไปขายให้กับชาเล้ง พ่อค้าที่ตระเวนรับซื้อและร้านค้าของเก่าซึ่งจะขายต่อให้กับกลุ่มชาวบ้านที่ถอดแยกชิ้นส่วนเพื่อขายวัสดุต่าง ๆ อาทิ ทองแดง อะลูมิเนียม แผงวงจร แต่ที่น่าเป็นห่วงคือ การดำเนินงานของชาวบ้านหรือร้านค้าของเก่าเหล่านี้ยังดำเนินการอย่างไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ มีการทิ้งเศษชิ้นส่วนที่ไม่มีมูลค่าแต่มีสารอันตรายและโลหะหนักตามบริเวณที่รกร้างและสถานที่กำจัดขยะ จึงส่งผลให้

รูปที่ 2 เศษชิ้นส่วนที่เหลือจากคัดแยกจะถูกนำมาทิ้งและเผาทำลายไฟและอุปกรณ์ต่างๆ เพื่อเอาทองแดงไปขาย
ที่มา: ศูนย์ความเป็นเลิศด้านการจัดการสารและของเสียอันตราย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556

^๒ ได้แก่ โทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ คอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล โทรศัพท์มือถือ/บ้าน กล้องถ่ายภาพ/วิดีโอ เครื่องพิมพ์/โทรสาร และอุปกรณ์เล่นภาพ/เสียงขนาดพกพา

เกิดการแพร่กระจายของสารอันตรายและโลหะหนักสู่สิ่งแวดล้อม ส่วนผลิตภัณฑ์ประเภทหลอดไฟและแบตเตอรี่แห่งที่ไม่มีมูลค่าในการรีไซเคิล ผู้บริโภคส่วนใหญ่ก็ยังคงทิ้งปะปนไปกับขยะมูลฝอยทั่วไป

เนื่องจากการจัดการซากผลิตภัณฑ์ฯ เหล่านี้มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการค่อนข้างสูง ตั้งแต่การเก็บรวบรวมจากผู้บริโภค การขนส่งและการรีไซเคิล รวมทั้งการกำจัดเศษชิ้นส่วนต่าง ๆ ในต่างประเทศ อาทิ สหภาพยุโรป ญี่ปุ่น จึงได้ออกกฎหมายกำหนดให้บริษัทผู้ผลิตและผู้นำเข้าเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นตามหลักการ “ความรับผิดชอบต่อที่เพิ่มขึ้นของผู้ผลิต” (Extended Producer Responsibility: EPR) ปัจจุบัน มีประเทศต่าง ๆ ทั้งประเทศที่พัฒนาแล้ว และประเทศกำลังพัฒนาได้ออกกฎหมายเพื่อมาจัดการซากผลิตภัณฑ์ฯ แล้วกว่า 59 ประเทศ ในทวีปเอเชีย ประเทศที่ออกกฎหมายแล้ว ได้แก่ จีน อินเดีย ไต้หวันและเวียดนาม เป็นต้น

สำหรับประเทศไทย ในความเป็นจริง กรมควบคุมมลพิษได้มีความพยายามยกร่างกฎหมายมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 แต่ติดปัญหาอุปสรรคบางประการที่ทำให้ไม่สามารถผลักดันร่างกฎหมายเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรได้ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงแนวโน้มซากผลิตภัณฑ์ฯ ที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วตามความเจริญทางเศรษฐกิจและก่านิยมของผู้บริโภค รวมทั้งปัจจัยเร่งจากภายนอก อาทิ การเปลี่ยนผ่านสู่ยุคที่วีดิจิตอล กัยพิบัติโดยเฉพาะน้ำท่วมและนโยบายของรัฐบาล (เช่น นโยบายแจกแท็บเล็ตพีซี) ล้วนแต่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยจำเป็นต้องออกกฎหมายเพื่อมาจัดการซากผลิตภัณฑ์ฯ ที่เกิดจากการบริโภคโดยเร็ว ด้วยเหตุนี้ กรมควบคุมมลพิษจึงได้มอบหมายให้สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม นำโดย ดร.สุจิตรา วาสนาดำรงดี ดำเนินการศึกษาและยกร่างกฎหมายฯ ซึ่งเริ่มดำเนินการศึกษามาตั้งแต่เดือนมกราคม 2557 ซึ่งในกระบวนการศึกษายกร่างกฎหมายนั้น โครงการฯ มีแผนที่จะจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นจากภาคส่วนต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น 6 ครั้ง รวมถึงการสัมภาษณ์ภาคส่วนสำคัญของระบบการจัดการซากผลิตภัณฑ์ฯ ได้แก่ ผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่ายและผู้ประกอบการรีไซเคิล เพื่อให้การยกร่างกฎหมายเป็นไปอย่างรอบคอบและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยมากที่สุด

รูปที่ 3 เศษแก้วปนเปื้อนตะกั่วและโลหะหนักอื่นๆ จากจอโทรทัศน์และจอคอมพิวเตอร์ CRT
ที่มา: ศูนย์ความเป็นเลิศด้านการจัดการสารและของเสียอันตราย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556

รูปที่ 4 โฟมจากตู้เย็นและตู้แช่ที่ไม่มีมูลค่าจะถูกเผาทิ้งก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ
ที่มา: ศูนย์ความเป็นเลิศด้านการจัดการสารและของเสียอันตราย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556

ทั้งนี้ โครงการจะดำเนินการยกร่างกฎหมายให้แล้วเสร็จภายในเดือนกันยายนนี้ หลังจากนั้น กรมควบคุมมลพิษจะนำร่างกฎหมายฯ เผยแพร่สู่สาธารณะเพื่อรับฟังความคิดเห็นเพิ่มเติมก่อนเสนอร่างกฎหมายต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติและคณะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติต่อไป ในช่วงเวลาที่มีการขับเคลื่อนการปฏิรูปการเมืองและการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ จึงถือเป็นโอกาสที่ดีที่เราทุกคนในฐานะประชาชนและผู้บริโภคจะได้มีส่วนร่วมติดตามและผลักดันให้ประเทศไทยมีกฎหมายนี้โดยเร็วพร้อม ๆ กับการประชาสัมพันธ์และสร้างความตระหนักให้กับคนในสังคมให้ได้รับทราบถึงผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการจัดการซากผลิตภัณฑ์ฯ อย่างไม่ถูกต้องและเตรียมพร้อมต่อระบบการจัดการซากผลิตภัณฑ์ฯ ที่ภาครัฐและผู้ผลิตจะพัฒนาขึ้นในอนาคตภายใต้กฎหมายนี้